

kuntien välisissä vertailuissa liikutaan 10 000:n, ehkäpä 20 000:nkin vuoden takaisessa ajassa; klassisen kielenvertailun menetelmin voidaan enää 5 000 vuodenkin takaisia ilmiöitä vain vajavaisesti kuvata. Tämän etäisimpiä jaksoja tutkivan kielitieteen, paleolingvistiikan, tehtäväksi Décsy mieluummin näkeekin vertailujen tekemisen, yhtäläisyyksien toteamisen maailman kaikkien kielten välillä.

Hampurin symposiumin symbolin, Martin Vogelín, kuvaa hahmottavat teoksen alkuun sijoitetut György Lakón ja Hans Kangron artikkelit.

Raija Bartens

Uralilaisten kielten lauseoppia

Symposion über Syntax der uralischen Sprachen 15. 18. Juli 1969 in Reinhausen bei Göttingen. Im Auftrage der Akademie in Göttingen herausgegeben von Wolfgang Schlachter. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. 232 s. 1970.

Göttingeniin kokoontui kesällä 1969 17 suomalais-ugrilaisen kielten syntaksin tutkijaa nelipäiväiseen symposiumiin. Sen aikana kukin osanottaja piti esitelmän ja esiintyi kahden muun esitelmänsijän opponenttina. Kongressin isäntä, prof. Wolfgang Schlachter, on julkaissut symposiumissa pidetyt esitelmät ja opponenttien esitykset; mikäli esitelmä on aiheuttanut keskustelua, on siitäkin sisällytetty kirjaan lyhyt selostus.

Konjugaation kysymykset ovat aiheissa etualalla. W. Schlachterin esitelmä käsittelee lapin tempussysteemiä. Gy. Décsy tarkastelee »olla»-verbiä selkupin predikaativirakenteessa, J. Gulya ostjakin aktiivisia, ergatiivisia ja passiivisia, P. Hajdú samojedin kieltoverbiä ja B. Wickman juraakin objekti-konjugaatiota. P. Siro päätyy suosittamaan generatiivista metodia kon-

jugaation tutkimukseen. Kaasussyntaksia edustaa kaksi esitelmää, A. Alhoniemen tutkimus tšeremissin tulosijan käytöstä välineen ilmaisijana ja S. Károlyn esitys kaasuspäätteiden funktioiden tutkimisesta; hän näkee välttämättömäksi käyttää apuna synonyymisten ja homonyymisten rakenteiden tarjoamia vertailumahdollisuuksia. Eeva Kangasmaa-Minn tutkii tšeremissin nominalisaatiota, G. J. Stipa syrjääänin impersonaaleja, M. Korhonen lapin anonyymia tekijää edellyttäviä ilmauksia. J. Balázsín aiheena ovat syntagmat, L. Benkón nominiverbit. P. Saukkonen tarkastelee synteettisen ja analyttisen konstruktion välistä kilpailua suomessa ja K. Rédei vieraan kielen vaikutusta syntaksiin, permjakkimurteen venäläisperäisyyksiä. G. Ganschow esittelee itse kehittämänsä lauseopillisen analyysin merkintätavan. O. Ikola selostaa Turun yliopiston suomen murteiden lauseopillisen arkiston työtä.

Schlachter aloittaa lapin tempussysteemin tarkastelunsa huomauttamalla sen ja germaanisten kielten systeemin samankaltaisuudesta. Toisaalta lapin ja suomen systeemien yhtäläisyydet ovat silmäänpistäviä. Näiden kolmen kielimuodon tempusjärjestelmä sisältää yksinkertaisten tempusten lisäksi yhdistettyjä. Yhteinen piirre on sekin, että yhdistetyt aikamuodot ovat myöhäisiä; germaanisella taholla ei esim. gootti vielä tuntenut aktiivin yhdistettyjä aikamuotoja; lapin ja suomen lisäksi permiläisissä kielissä ja tšeremississä on yhdistettyjä tempuksia, jotka kuitenkin ovat nuoria eivätkä luonteeltaan puhtaasti temporaalisia. Lappi ja suomi muodostavat perfektinsä ja pluskvamperfektinsä partisiippiin perfektiiä käytäten. Näillä nominaalimuodoilla ei kuitenkaan morfologiselta kannalta ole mitään yhteistä; lapin muodon erottaa suomen vastaavasta muodosta lisäksi sen taipumattomuus. Tempusta muodostava part. perf. edustaa aikaisempaa nominaalilauseen predikaattiosaa. Uralilaisille kielille luonteenomainen nominaalilause on kuitenkin lapista, varsinkin keskusmurteis-

ta, ja suomesta syrjäytynyt. Kun nominaalilause muuttuu verbaalilauseeksi, muuttuu adjektiivipredikatiiviin verrattava tilaa, ominaisuutta ilmoittava part. perf. toimintaa ilmoittavan finiittimuodon osaksi ja vanhan tempusjärjestelmän raja murtuu.

Yksinkertaisia tempuksia on lapissa kaksi, muodostukseltaan heterogeeninen preesens ja *i*-tunnuksellinen preteriti. Molemmat yhdistetyt aikamuodot muodostuvat »olla»-verbin muodosta, preesensistä tai preteritistä, ja part.perfektistä.

Funktioidensa määrän suhteen tempukset poikkeavat suuresti toisistaan. Komplisoituneinta on preesensin käyttö, jo paljon harvajuonteisempaa preteritin ja suoraviivaisinta perfektin ja pluskvamperfektin käyttö. Preesens pääfunktiossaan, puhujan nykyajan osoittajana, ei ole toisella tempuksella korvattavissa. Sivufunktioita: se esiintyy lauseissa, joilla ei ole suhdetta aikaan (esim. yleiset toteamukset, tapaa, tottumusta osoittavat lauseet) (ei korvattavissa toisella tempuksella); futuuria ilmaisemassa (osaksi korvattavissa analyytisillä rakenteilla); preteritissä olevan päälauseen sivulauseessa, joka kuvaa päälauseessa ilmoitetun tapahtuman aikaisia olosuhteita (korvattavissa preteritillä); imperatiivisena (korvattavissa) ja praesens historicumina (korvattavissa preteritillä). Kahdessa viimeainitussa tapauksessa käyttö selittyy tyyllisyydestä. Preteriti ei ole toisella tempuksella korvattavissa silloin, kun se ilmoittaa menneisyyden perättäisiä, aikadimensiolle järjestyviä tapahtumia, mikä on sen pääfunktio. Sivufunktiot: toista menneisyyttä edeltävän menneisyyden ilmoittaminen (korvattavissa pluskvamperfektillä); se esiintyy preteritissä olevan päälauseen sivulauseessa ja on silloin korvattavissa preesensillä. Perfektin pääfunktio on ilmaista niinkään menneen ajan tapahtumaa, mutta se eroaa preteritistä siinä, että se ei esitä tapahtumaa kronologisen ketjun osana, suhteessa muihin menneisyyden tapahtumiin, vaan irrallisena, yksinäisenä menneen ajan tapahtumana.

Perfektin muistuttaa melkein enemmän tekemislaatua kuin tempusta. Sivufunktionaan se ilmoittaa tapahtuman, joka tulevaisuudessa edeltää toista tulevaisuuden tapahtumaa (futurum exactum). Pluskvamperfektin sijoittuu vanhaan tempusjärjestelmään saumattomammin kuin perfektin. Sen pääfunktio on ilmoittaa menneisyyden tapahtuma, joka on edeltänyt toista menneisyyden tapahtumaa. Täten se on relatiivisen ajan ilmoittaja. Useimmat sgr. kielet eivät pluskvamperfektin kieliopillista kategoriaa tunne. Pluskvamperfektin ilmestyminen tempusjärjestelmään merkitsee vanhan järjestelmän täydellistä muuntumista: absoluuttista aikaa jäsentävä yksidimensioinen systeemi saa uuden ulottuvuuden, relatiivisen ajan dimension.

Raija Bartens